

Igal suvel astume kukesammu Euroopa suunas

Ain Kallis, Tõravere ilmateadlane

1998. aasta andis rekordarvu trombe-tuulispaskasid, järgmine Itaalia või Hispaania pärase suve, eelmine juuli tüüpiliselt ameerikaliku killer-tornaado Rakveres. Tänavu esinevad kõik need näitajad koos.

FOTO: Reuters

Kui palju on tänavustest tormidest trombe ehk tornaadosid, ei oska keegi öelda: kõikide loodusõnnetuste ülevaatamiseks ilmateadlastel lihtsalt puudub raha. Suure pahanduse korraldanud tuule üldnimetuseks näikse keeristorm kõlbavat küll.

Tegelikult on keeristormide suguvõsa suur, alates väikestest “tolmukuraditest” ja lõpetades tohutute tuhande-kilomeetrise (või enama) läbimõõduga tsüklonitega. Viimased toovad tavaliselt meile vihma, tuuliseid ilmu, orkaaniks on nad siinkandis paisunud harva. Õnneks.

Kuulsaim viimastest on muidugi “sajanditorm” 1967. aasta augustis.

1999. aasta kolmanda suvekuu kolmandal päeval kella kolme ajal kerkis Elvas Verevi järve veepiirilt paarikümne meetri kõrgune liiva- ja tolmusammas, mis liikus päevitajate sekka, tõstes õhku plastikkotte, riideid, kummimadratsid. Keerise elu-iga oli vaid paar minutit, siis oli ta haihtunud. Viis päeva hiljem külastas sarnane pööris juba Tõravere asulat, teiselkandades aiamööblit ning kasvahooneid.

TORNAADOD-TROMBID-TUULISPASAD. Meteoroloogid kutsuvad säärast ilmanähtust tolmukeeriseks, inglise keeles on ta nimeks dust devil, Austraalias willy-willy. Kui meil on põldudel tekkiv tolmukeeris tavaliselt tolmupahareti nime vääriline, siis kõrbeis võivad nad omandada päris mikrotornaado mõõtmeid.

Kui tolmukuradite elu algab maapinnalt, siis tornaado sünnitajaks on tavaliselt äikesepilv. Sünge, Ameerikas sageli roheka varjundiga piksepilve all tekib nn boakrae, madalamale ulatuv keerlev pilveosa, millest maa poole laskub lehter või koonus.

Kui Itaalias reisides kuulete hüüdu: ”Tromba!”, siis ei ole tavaliselt mitte tegu trompeti või elevantiga (kuigi see sõna tähistab nii toda puhkpilli kui ka lonti), vaid tuulispasaga. Tasub meelde jätta, et Türgis on kohaliku keeristormi nimi Kasirga, Jaapanis Tatsumaki, Havai saatel aga Makani ka wiliwili. Paljudes maades kutsutakse taolist pöörist lihtsalt tsükloniks. Meie rahvas on oma kurikaela nimeks pannud veel tuulehänd, pöörispea, vihelik, tuulispea, vee kohal keerleb vesipüks. Muide, astronoom Tõnu Viik soovitas uute nimetustena kasutusele võtta “tuulispüks” ning “vesipask”. Tornaadod on tõesti vahel mitmeharulised,

keerleva veesamba iseloomustamiseks kõlbab aga uus termin väga hästi. Nii et miks ka mitte?

Kõige kindlam ja kõigile arusaadavam on kasutada ikkagi tuulispasa puhul nime tornaado. See sõna tuleb romaani keeltest (tornare – pöörlema), kuigi on ka arvamusi, et ta tuleneb hispaaniakeelsest sõnast tronada (äike).

MITU TORNAADOT MEID JUULIS KÜLASTAS? Seda on väga raske öelda. Heinakuus Eestis kaua viibinud kuuma troopilise ning läänepoolsema jahedama õhumassi piiril kerkisid pea iga päev kilomeetrite kõrgusele vägevad äikesepilved, mille all, nagu sageli võis ilmteatest kuulda–lugeda, “esines tugevaid tuulepuhanguid”. Sellised äkilised tuulehood, mille puhul õhk liigub sageli pilve poole või siis ülespoole 25 kuni 30 m/s, võivad tekitada suuri purustusi. Kui mets on murtud maha nii, et puud on enam-vähem samas suunas ning purustuste ala on suur, siis on kaunis tõenäone, et tegu on ulatusliku tormimurruga, mitte trombiga.

VÕRDLUS AMEERIKAGA. Torm, mis 17. juuli õhtul peatas keset Muhu väina pooleks tunniks parvlaeva, ei olnud päris kindlasti keeristorm, vaid äikesepilvega kaasnenud tugev tuul, mida kutsutakse ka pagiks. Tornaado ei püsi tavaliselt nii kaua paigal.

Kõige kindlamini näitab, et on tegemist keeristormiga, see, kui on näha lehtrikujuline tume pilv (nagu oli Rakveres), purustuste tee on suhteliselt kitsas (50 kuni 300 meetrit, harvemini laiem või kitsam), puud ei ole langenud ühes suunas pikali, vaid on langenud üksteise peale, tormisööst kestab lühikest aega.

Sageli ei ole moodustunud “lonti” nähagi vihma- või raheloori tagant. Või siis öösel. Vaadeldavaks muutub lehter alles veepiiskade või maapinnalt tõusva tolmu tõttu. Kõige mõrtsukalikum tornaado USAs - 1925. aasta 18. märtsi tornaado - tappis 695 inimest oma 350 km pikkusel teekonnal põhiliselt see-tõttu, et oli nii madal ja kiire (ühel teelõigul 117 km/t!), et elanikud ei osanud ohtu kartagi, enne kui oli juba hilja.

Maailmas on enam levinud nn Fujita-Pearsoni skaala, kus pöörised reastatakse tuule kiiruse ja purustuste ulatuse järgi 6 kategooriasse. USAs mõllanud tornaadodest hinnatakse 74 protsenti nõrkade (F0 –F1) kilda, neljandik on tugevad (F2 – F3) ja vaid üks protsent on hävitavad (F4 –F5). Professor Heino Toominga hinnangul jääb Rakveret rappinud keeris F3 ehk tugeva tornaado piirile.

Tänavu 16. juuli varahommikul kell 3.42 räsib üht tootmishoonet Tartu lähedal tormihoog, mis kestis täpselt kaks minutit. Valvevideolt oli näha pöörisena lennanud katusetükid. Purustuste iseloomu järgi (korgitseriks keeratud katuseplekk, murtud poldid) võib tornaadot hinnata 2. või 3. kategooria tornaado vääriliseks. Mõnikümmend meetrit eemal polnud tuule jälgi ollagi. Samasuguse tugevusega võisid olla ka mitmed Ida-Virumaad ja Jõgevamaad tabanud tormid.

Andres Tarand on viimase 200 aasta kohta kogunud kokku sadakond tornaado kirjeldust Eesti alal. Nüüd esines meil ainuüksi 1998. aastal vähemalt 24 tuulispaska, ega tänavunegi trombisaak vast palju alla jää. Miks? Arvatavasti pööratakse viimasel ajal enam tähelepanu ilmanähtustele, varem jäi palju keeristorme kahe silma vahele. Või on süüdi maakera kliima soojenemine?

Lõpuks palve üldsusele: oleks väga tore, kui inimesed saadaksid Eesti meteoroloogia ja hüdroloogia instituudile (Tallinn 10143, Rävåla pst 8) oma kodukandi pöörstormide kirjelduse (aeg, millised kahjustused, pilve kuju jms).